

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ПАРАДИГМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ

Зміст та результати освіти глибоко пов'язані з обраними освітніми парадигмами – тими загальноновизнаними теоретичними концепціями, які протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки і вирішення освітніх проблем. Серед парадигм, що можуть бути теоретичною основою та провідним орієнтиром для розробки системи фахової підготовки тренерів-викладачів сьогодні найбільш актуальним є підхід, заснований на покладанні метою освіти формування професійної компетентності.

Утім, перехід системи фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів від традиційної до компетентнісної парадигми пов'язаний із необхідністю перегляду відповідей на запитання: “Чому вчити?” і “Як вчити?”, що зумовлює необхідність спрямування наукових досліджень на розробку модельних параметрів освітнього результату, концептуальних вимог до структури навчального процесу, а також адаптацію здобутків традиційної системи підготовки тренерів до вимог часу.

Певною мірою теоретичні засади формування професійної компетентності фахівців галузей “Фізичне виховання” та “Спорт” розроблено у працях А.І. Нужиної, Н.Ш. Фазлєєва, С.А. Хазової, А.І. Щелкової; формуванню професійної компетентності окремих категорій тренерів присвячені праці Ж.В. Бережної, В.В. Назаренко, В.О. Пономарьова; окремі питання формування професійних якостей, необхідних тренеру для виконання професійних функцій, розглянуті Є.Н. Гогуним, Д.В. Дроздовим, Н.Ю. Зубановою; формуванню управлінської компетентності майбутніх тренерів присвячені праці О.С. Августимової та М.В. Прохорова.

Огляд наукових праць вказує на те, що сутність компетентнісного підходу розуміється авторами по-різному, неоднаково інтерпретуються ними і зміст ключових понять цього підходу.

Мета статті – уточнення змісту ключових термінів компетентнісної парадигми, а саме: “компетентнісний підхід”, “компетентність”, “професійна компетентність” з позицій фахової підготовки тренера-викладача.

Перш за все, уточнимо сутність і визначимо особливості компетентнісного підходу, для чого проаналізуємо джерела, що описують впровадження компетентнісного підходу у західних країнах, а також наукові праці, присвячені його теоретичним засадам.

Аналіз джерел, що описують впровадження компетентнісного підходу в європейській вищій освіті, свідчить, що навчання на основі компетенцій поступово стає провідним імперативом. Зокрема, у Берлінському комюніке (2003 р.) визнано необхідним розробити систему сумісних кваліфікацій для національних систем вищої освіти, що передбачає можливість порівняння структури навчання, а також дає змогу охарактеризувати кваліфікації з погляду робочого навантаження, результатів навчання та компетенцій [1, с. 8].

У світовому досвіді навчання на основі компетенцій, що позначається термінами Competency-Based Approach, Competency Approach, які, відповідно, можна перекласти як “підхід на основі компетенцій”, “компетентнісний підхід”, знаходить використання в підготовці працівників для робітничих галузей (аналог вітчизняної професійно-технічної освіти) – Vocational Education and Training (VET) [17]; навчанні дорослих як комерційному – підготовка та перепідготовка персоналу [16], так і некомерційному – підготовка волонтерів [15].

У західних джерелах, що описують підготовку тієї чи іншої категорії фахівців на основі компетентнісного підходу, акцентується на його практичній орієнтованості, прагматичному та предметно-професійному характері. Автори акцентують увагу не стільки на набутті суб’єктами навчання знань, навичок, умінь, скільки на набутті здатності до їх актуалізації і прояву адекватно до ситуацій. При цьому акцент робиться на валідності критерієв оцінювання результатів навчання: “найважливішим є те, що дійсно приводить до найкращого виконання роботи”.

Автори пострадянського простору відзначають, що компетентнісний підхід започаткований в англосаксонській моделі вищої освіти, де в основу покладені потреби індивіда, а не суспільства. Саме із цим вони пов’язують те, що метою цього підходу є надання людині можливості справлятися з різноманітними професійними та життєвими ситуаціями, бути конкурентноспроможною на ринку праці [1; 8; 9].

Водночас, у російських та українських наукових працях можна знайти численні відмінні дефініції компетентнісного підходу. Так, наприклад, О.Є. Лебедевим компетентнісний підхід розуміється як сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінювання освітніх результатів [9].

На нашу думку, більш точно відображає сутність компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців позиція В.І. Байденко, який вбачає її в моделюванні результатів освіти як норм її якості, ключовими моментами якого є відображення в системному і цілісному вигляді результату освіти як системи компетенцій, необхідних для виконання професійних функцій, а також формування результатів освіти як ознак готовності студента/випускника продемонструвати ці компетенції на практиці [1].

Зважаючи на те, що в такому розумінні вдало визначається взаємовідношення таких першочергових категорій, як “результат освіти”, “компетенції”, “готовність студента до виконання професійних функцій”, вважаємо, що її слід розглядати як основу для подальших міркувань.

Ключовим поняттям компетентнісного підходу в освіті є “компетентність” (від лат. *competere* – відповідати, підходити).

На сьогодні існує велика кількість визначень компетентності, найбільш загальне з яких знаходимо у працях Д. Равена. За визначенням автора, компетентність – це специфічна здатність, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері і включає вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а

також розуміння відповідальності за свої дії. При цьому, компетентність складається з великої кількості компонентів, багато з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти належать скоріше до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть замінювати один одного як складники ефективної поведінки [11, с. 253].

Інше загальне розуміння значення терміна “компетентність” в освітній практиці країн Західної Європи та США висвітлено у російському Глосарії термінів професійної освіти та ринку праці, згідно з яким – це міра відповідності знань, умінь та досвіду людини реальному рівню складності виконуваних завдань та проблем, що нею вирішуються.

У цьому самому руслі трактують поняття “компетентність” В.І. Байденко [1], О.І. Гура [5], М.Д. Ільязова [8], О.І. Субетто [13].

Так, наприклад, М.Д. Ільязова вважає, що компетентність може бути розглянута як готовність до діяльності й поєднувати в собі знання, вміння, досвід, а також потреби, цілі та мотивацію діяльності. Відзначимо, що автор розглядає поняття “компетентність” як синонім до поняття “потенційна активність” що, на наш погляд, має певний сенс [8, с. 47].

О.І. Гура вважає, що “бути компетентним – означає вміти мобілізувати у конкретній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов’язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності” [5, с. 14].

Більшість авторів визначають зміст компетентності, включаючи до її складу об’єктивно необхідні знання; об’єктивно необхідні спеціальні та загальні вміння; психологічні позиції, установки, що вимагаються професією; особистісні відмінності (якості), що забезпечують результативність праці. Іншими словами, компетентність має явні чи неявні ознаки когнітивної, діяльнісної та ціннісної складової і характеризується:

- особистісними позиціями, установками, що зумовлюють психологічну готовність до діяльності, а також здатність регулювати прояв відповідної компетенції адекватно до тієї чи іншої ситуації;

- знаннями засобів, програм виконання дій, шляхів вирішення професійних завдань;

- вміннями і навичками, що є результатом досвіду реалізації знань [1, с. 41].

Отже, на основі узагальнення вищенаведених дефініцій можна констатувати, що компетентність людини являє собою її здатність та готовність до вирішення широкого кола завдань у життєдіяльності, заснованих на особистих цінностях, знаннях та досвіді.

У рамках компетентнісного підходу сукупність якостей фахівця, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, визначається вченими як професійна компетентність.

Аналізуючи літературу (В.А. Адольф, Л.Б. Волошко, Л.Г. Карпова, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, В.О. Сластьонін, О.І. Субетто, І.Ф. Ісаєв, Н.Ш. Фазлєєв, Є.Н. Шиянов), бачимо, що автори розглядають професійну

компетентність як обов'язковий компонент загальної компетентності людини, зміст якого визначається особливостями тієї чи іншої професійної діяльності. При цьому професійна компетентність розуміється як доведена здатність використовувати знання та вміння у ході виконання професійних функцій.

Автори відзначають, що професійна компетентність не може бути зведена до механічної реалізації знань, умінь, особистісних якостей при вирішенні того чи іншого професійного завдання. Вона являє собою комплексний прояв перелічених елементів (у різних пропорціях) у ході досягнення професійно значущого результату. При цьому знання, уміння, особистісні якості, що утворюють компетентність, складаються в нове утворення, що не зводиться до суми його складових.

Професійно компетентний фахівець здатний до швидкої перебудови структури діяльності, адаптації її до наявної ситуації. Важливим проявом професійної компетентності є автономність суб'єкта діяльності, його самостійність у рішеннях та діях, а також його відповідальність за результат діяльності.

Останнє розуміння поняття отримало відображення в Новому словнику української мови, за яким термін “компетентний” може стосуватися такого фахівця, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний і тямущий; авторитет якого ґрунтується на знанні, кваліфікації.

В американській практиці професійна компетентність інтерпретується як важливий поведінковий аспект або характеристика, що може виявлятися в ефективній або успішній професійній дії. При цьому зміст цього поняття традиційно утворюється або якостями особистості, або знаннями (knowledge), вміннями (skills), здібностями (abilities), а також іншими характеристиками (other) (в останньому випадку використовується абревіатура KSAO) [16].

Отже, аналіз використання терміна “професійна компетентність” у науковій літературі дав нам змогу розуміти її як підтверджену здатність та загальну готовність людини до ефективної самостійної професійної діяльності, заснованої на особистих цінностях, знаннях, вміннях і досвіді.

Питанням формування професійної компетентності працівників галузі фізичного виховання та спорту присвячені праці Л.Б. Волошко [3], Є.Н. Гогунова [4], Ж.В. Бережної [2], Н.Ю. Зубанової [7], Л.В. Єлагіної [6], А.І. Нужиної [10], А.В. Сватъєва [12], С.А. Хазової [14].

Аналіз публікацій зазначених авторів свідчить, що отримані вище висновки щодо сутності компетентнісного підходу, змісту понять “компетентність”, “професійна компетентність” у контексті підготовки майбутніх тренерів-викладачів зберігають свою чинність у професійній підготовці працівників галузі фізичного виховання та спорту. Окремим проявом цього є те, що структура професійної компетентності цієї категорії працівників є ізоморфною структурі компетентності людини.

Так, наприклад, Ж.В. Бережна вважає, що поняття “професійна компетентність майбутнього тренера” включає знання, уміння, навички, оволодіння способами і прийомами їх реалізації в професійній діяльності та спілкуванні [2].

За С.А. Хазовою, професійна компетентність фахівця галузі фізичного виховання включає поміж іншим спеціальні компетенції (професійно-

функціональні, професійно-комунікативні знання і вміння), які забезпечують “прив’язування” підготовки до конкретних об’єктів та предметів праці і передбачають оволодіння діяльністю з моделювання, проектування, наукових досліджень у конкретній сфері [14, с. 51].

На думку Л.В. Єлагіної, В.Г. Риндак, та Ю.В. Шароніна, професійна компетентність включає: систему ціннісних орієнтацій особистості; концептуальні знання про сутність процесу та продукту діяльності; апробовані у власному досвіді способи діяльності (розумові, предметні, організаційні, комунікативні, інформаційні та ін.); досвід виконання цієї діяльності в стандартних та проблемних умовах (при неповному завданні, дефіциті інформації та часу, нез’ясованості причинно-наслідкових зв’язків, непридатності відомих варіантів рішення); здатність до рефлексії, виявленню труднощів у пошуку шляхів їх подолання, відповідальність за результати діяльності. При цьому автори відзначають, що природа компетенції може виявлятися тільки в органічній єдності з цінностями людини, тобто при наявності ціннісно-сислового відношення, глибокої особистої зацікавленості майбутнього спеціаліста в цьому виді діяльності [6].

А.В. Свасьєв розглядає професійну компетентність майбутнього тренера-викладача як інтегративну характеристику особистості, що визначається рівнем оволодіння фундаментальними знаннями в галузі фізичної культури й спорту та суміжних дисциплін, професіоналізму й здатності повною мірою, відповідно до соціально значущих аспектів реалізувати професійні знання, уміння та навички в майбутній професійній діяльності [12].

На думку А.І. Нужиної, професійна компетентність тренера-викладача є інтеграцією таких компонентів: когнітивного (знання змісту професійної діяльності та змісту професійних завдань, що вирішуються), мотиваційного (комплексу відношень до професійної діяльності, мотивів та цінностей), діяльнісного (якість професійних дій, що виконуються) у рамках спеціальної, соціальної та особистісної компетентності [10, с. 8].

Згідно із Н.Ю. Зубановою, структура психологічної компетентності фахівця галузі “Фізичне виховання” має три підструктури: когнітивну, емоційну, поведінкову [7, с. 9].

Л.Б. Волошко розглядає професійну компетентність фахівця з фізичної реабілітації як особистісно-професійну характеристику, що включає три компоненти: когнітивний – професійні знання; операційно-процесуальний – спеціальні фахові вміння та навички; аксіологічний – інтеріоризовану систему професійних цінностей реабілітаційної діяльності, професійно значущі особистісні якості [3].

Є.Н. Гогунів вважає, що в аспекті професійно-педагогічної компетентності фахівця фізичної культури та спорту “в просторі професійної компетентності необхідно виділяти: певне інформаційне поле (теоретичні знання); сферу практичних навичок та вмінь (практичний досвід); реєстр професійно значущих якостей особи (особистісно-діяльнісні якості)” [4].

На основі вищенаведених міркувань необхідним і достатнім виглядає визначення в складі професійної компетентності тренера-викладача трьох

компонентів: особистісного, когнітивного та діяльнісного. При цьому особистісний компонент визначається особистісними позиціями, установками, що зумовлюють психологічну готовність до діяльності, а також здатністю регулювати прояв відповідної компетенції адекватно до тієї чи іншої ситуації; когнітивний компонент – знаннями засобів, програм виконання дій, шляхів вирішення професійних завдань; діяльнісний компонент – уміннями і навичками, що є результатом досвіду реалізації знань.

Таким чином, аналіз наукової літератури дав нам змогу сформулювати такі **висновки**:

– компетентнісний підхід до фахової підготовки тренерів-викладачів – це метод моделювання результатів освіти як норм його якості, який передбачає: відображення в системному і цілісному вигляді образу результату освіти; формування результатів як ознак готовності студента продемонструвати відповідні компетенції; визначення структури останніх;

– компетентність – здатність та готовність до вирішення завдань загального роду у життєдіяльності, заснованої на особистих цінностях, знаннях та досвіді;

– професійна компетентність – підтверджена здатність та загальна готовність людини до ефективної самостійної професійної діяльності, заснованої на особистих цінностях, знаннях, уміннях та досвіді;

– структура професійної компетентності тренера-викладача формується особистісним, когнітивним та діяльнісним компонентами.

Подальші теоретичні пошуки планується спрямувати на уточнення сутності поняття “фахові компетенції майбутнього тренера-викладача”.

Література

1. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения : методическое пособие / В.И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.
2. Бережна Ж.В. Особливості професійної компетентності майбутнього тренера / Ж.В. Бережна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – № 6. – С. 46–51.
3. Волошко Л.Б. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі медико-біологічної підготовки / Л.Б. Волошко // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2005. – № 24. – С. 42–44.
4. Гогунев Е.Н. Профессионально-психологическая компетентность специалиста по физической культуре и спорту / Е.Н. Гогунев // Теория и практика физ. культуры. – 2005. – № 4. – С. 42–44.
5. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія / О.І. Гура. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2006. – 332 с.
6. Елагина Л.В. Профессиональная культура и профессиональные компетенции специалиста: от анализа взаимосвязи к практике формирования / Л.В. Елагина, В.Г. Рындак, Ю.В. Шаронин // Среднее профессиональное образование. – 2008. – № 5. – С. 51–55.
7. Зубанова Н.Ю. Структура психологічної компетентності спортивного педагога / Н.Ю. Зубанова // Физическое воспитание студентов творческих специальностей : сб. науч. тр. / [ред.: С.С. Ермаков; Харьк. художеств.-пром. ин-т]. – Х., 1999. – № 1. – С. 7–9.
8. Ильязова М.Д. К вопросу о критериях компетентности будущего специалиста / М.Д. Ильязова // Современные наукоемкие технологии. – 2006. – № 5. – С. 46–48.
9. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – № 5. – С. 3–12.
10. Нужина А.И. Развитие профессиональной компетентности тренера-преподавателя в муниципальном образовательном учреждении : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / А.И. Нужина. – Магнитогорск, 2005. – 23 с.
11. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие, реализация : пер. с англ. / Д. Равен. – М. : Когнито-Центр, 2002. – 396 с.

12. Сватъев А.В. Теоретичне підгрунття підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності / А.В. Сватъев // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2010. – № 10. – С. 150–155.
13. Субетто А.И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А.И. Субетто – М. : Исследоват. центр проблем кач-ва под-ки спец-ов, 2006. – 72 с.
14. Хазова С.А. Профессиональная компетентность специалистов по физической культуре и спорту как показатель их конкурентоспособности / С.А. Хазова // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 1. – С. 50–53.
15. A Guide to Writing Competency Based Training Materials. – Melburn : National Volunteer Skills Centre. – 2003. – 82 p.
16. Competency based approach to staffing. – Saskatchewan : Saskatchewan Crop Insurance Corporation. – 102 p.
17. Learning for Jobs OECD review of Australian vocational education / К. Hoeckel, S. Field, T.R. Justesen, M. Kim. – Paris : OESD. – 2008. – 62 p.

ВАСИЛЕНКО М.Є.

ЗМІСТОВИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Кожна професія має специфічні особливості об'єктів, змісту, знарядь й умов праці, що впливають на вимоги до психіки та організму професіонала і визначають змістові особливості готовності працівника до цієї діяльності. У контексті нової парадигми освіти обґрунтування змістового алгоритму організації та проведення юридичної консультації в контексті формування готовності студентів до майбутньої праці є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці.

Питання формування готовності особистості до професійної діяльності знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців Б. Ананьєва, В. Андросюка, Г. Балла, С. Бочарової, Є. Клімова, Н. Кузьміної, П. Перепелиці, В. Рибалки, В. Сластьоніна, В. Шадрикова, О. Щербакова та ін. На сьогодні з'ясовано психологічну структуру, змістові критерії такої готовності, рівні їх сформованості, методики та процедури їх діагностування в педагогічному процесі [2; 8].

У процесі визначення структури та змісту готовності майбутніх юристів до консультативної діяльності наукового обґрунтування потребують питання професіографічного аналізу юридичних професій.

Метою статті є обґрунтування змістового алгоритму організації та проведення юридичної консультації як вимоги до професійної підготовки майбутніх юристів.

Досліджуючи функціональні обов'язки юристів, необхідно вказати, що консультативну діяльність на професійній основі здійснюють не всі фахівці юридичного профілю. Аналіз наукової та навчальної літератури, єдиного тарифно-кваліфікаційного довідника робіт і професій дав змогу виділити основні юридичні спеціальності, для яких консультативна діяльність є основоположною за функціональними обов'язками. Це, в першу чергу, юрисконсульти, адвокати, нотаріуси та їх помічники (табл. 1).